

ҲАЙВОНЛАР ВА ОДАМЛАР УЧУН УМУМИЙ БЎЛГАН КАСАЛЛИКЛАР

Бобоёрова М.А

Хамрақулов Ғ.Х

Тошкент кимё технология институти

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7668940>

Аннотация. Мақолада ҳайвонлар ва одамлар учун умумий бўлган касалликлар келтирилган. Жумладан яшур, куйдирги, некробактериоз, чўчқа гриппи ва парранда гриппи. Ҳар бир касалликнинг ўзига хос белгилари, қаерларда учраши, инсонларга қайси йўл орқали юқиши, ким томонидан аниқлангани ва ўша ҳайвонни сўйишдан аввал ветеринария-санитария қоидаларига риоя қилиши ҳақида маълумот берилган.

Калит сўзлар: ветеринар – санитария экспертизаси, яшур, куйдирги, некробактериоз, H5N1, чўчқа грипп.

БОЛЕЗНИ, ОБЩИЕ ДЛЯ ЖИВОТНЫХ И ЧЕЛОВЕКА

Аннотация. В статье перечислены болезни, общие для животных и человека. В том числе яшур, сибирская язва, некробактериоз, свиной грипп и птичий грипп. В нем рассказывается о конкретных симптомах каждого заболевания, о том, где оно встречается, каким путем передается человеку, кем оно было обнаружено, и о соблюдении ветеринарно - санитарных правил перед забоем этого животного.

Ключевые слова: ветеринарно – санитарная экспертиза, яшур, сибирская язва, некробактериоз, H5N1, свиной грипп.

DISEASES COMMON TO ANIMALS AND HUMANS

Abstract. The article presents diseases common to animals and humans. Including live, anthrax, necrobacteriosis, swine flu and avian flu. Each disease has its own symptoms, where it occurs, where it is transmitted to humans by the Kaysi route, who has been identified and who has been informed about the observance of Veterinary and sanitary procedures before slaughtering that animal.

Keywords: veterinar – sanitary examination, live, anthrax, necrobacteriosis, H5N1, swine flu.

Саноат ривожланган сари экологиянинг нафақат биз одамларнинг балки, ер юзидаги ҳайвонларни ҳам четлаб ўтмаяпти. Уларда турли хил касалликлар учраши инсон ва атроф-мухитга жуда катта зарар етказида. Машхур рус олими Евсеенконинг ветеринария ва тиббиёт тўғрисида ёзиб қолдирган „Тиббиёт инсонни даволаса, ветеринария инсониятни даволайди“ гаплари жуда ўринли. Ветеринар – санитар экспертизасини давлат ветеринар хизмати олиб боради. Асосий вазифаси ҳайвонларда юқадиган касалликлар, уларни олдини олиш ва профилактика ишларидир. Ҳозирги кунда ҳайвонлар микроорганизм ва паразитлардан юқтирадиган касалликлари учрамоқда ва уларнинг маҳсулотини инсонлар эстеъмол қилиши натижасида юқтириб олмақдалар. Улар яшур, брутцеллёз, туберкулёз, сап, H5N1, сувчечак, куйдирги ва бошқа касалликлардир.

Яшур – овсил ёки оксил касаллиги деб ҳам аталади. Осиё ва Африка мамлакатларида кўп учрайди. Қўзғатувчиси филтрланувчи вирус. 1897-йил Лифлер ва Фрош томонидан аниқланган. Ҳозирги кунда вируснинг 7 тури мавжуд. Ташқи мухитга ўта чидамли. Кийимда 3.5 ойгача, хона ҳарорати шароитидаги сутда 25-30 соат, мулатгич (4 °С) да 9-12 кун,

тузланмаган ёғда 4 ва 25 кун, колбаса маҳсулотларида 50 кунгача, терида 67 кун, ахлатда 39 кун, музлаган гўштда 680 кун, кўлмак сувида 103 кун ўз хусусиятини сақлайди. Касаллик озиқланиш тизими орқали ҳам ўтиши мумкин.

Чорвачилик, ветеринария ва зоотехника ходимлари, гўшт конбинат ишчилари, кушхоналар, ҳайвон хом ашёсини қайта ишловчи ташкилотлар ходимларида касбий зарарланиш хатарига ҳага бўладилар. Кундалик ҳаётда болалар зарарланган сут ва сут маҳсулотларни истеъмоли туфайли касал бўлишади. Бир партиядан бўлган, оксил билан касалланган ёки гумон қилинган ҳайвонлардан олинган гўшт ва бошқа маҳсулотлар колбасанинг қайнатилган ёки қайнатиб - дудланган сортларига, қайнатилган пазандалик ёки консерва маҳсулотлари тайёрлашга ишлатилади. Гўштни кўрсатилган маҳсулотларга ишлатишнинг имкони бўлмаганда, у қайнатиб зарарсизлантирилади. Гўшт ва бошқа сўйиш маҳсулотларини хом ҳолда чиқариш тақиқланади. Кўпчилик мушакларда (тос, кўкрак, оёқларда, елка боғламида ва бошқалар) кўплаб майда ёки ёйилган некроз ўчоқлари мавжуд бўлса, шунингдек оёқлар, сут бези ва бошқа органларнинг гангрени ёки йирингли яллиғланиши билан кечувчи оксилнинг асоратли шаклларида тана гўшти ва органлар утилизацияга жўнатилади.

Куйдирги- бактерия (*Bacillus anthracis*- кўмир таёкчаси) спора ҳолатида тупроқда 100 йилгача яшайди. Ҳайвонларга ем- хашат орқали, улардан эса одамларга юқади. Касалликни 1758- йил Морган томонидан аниқланган. 1788- йилда С.С. Андреевский тўлиқ маълумот берган. Бу касаллик АҚШ, Туркия, Ҳиндистон ва Жанубий Америка давлатларида кўп учрайди. Эшак, туя, от, шохли ҳайвонлар ва чучқада кўп учрайди. Йуқиш йўллари маиший мулоқат, ҳайвон озиқ овқат маҳсулотлари, аэроген ҳолда. Куйдиргига гумон қилинган ҳайвон сўйиш таъқиқланади. Меҳнатни муҳофаза қилган ҳолда тана гўшtidан бир бўлак, талок, ўзгарган тўқима қисми ва лимфа тугунлари олинади ва бактериоскопик, бактериологик текширувга юборилади. Бактериоскопик текширувларда куйдирги касаллига аниқланса тана органлари ва териси бактериологик текширишни кутмасдан йўқ қилинади. Агар салбий натижа олинса бактериологик текширув хулосаси кутилади ва унгача цехда дезинфекция ишлари олиб борилади.

Некробактериоз, некробациллёз — уй ҳайвонлари ва кўпгина ёввойи ҳайвонларда учрайдиган юқумли касаллик. 1997-йил рус олими А.А.Сидорчук томонидан аниқланган. Касалликни *Bacterium necrophorum* бактерияси қўзғатади. Бактерия ташқи муҳитга чидамсиз, **куёш** нури таъсирида тез ўлади. Некробактериоз билан кўпроқ кўй, сигир, от, **товуқ** (аксарият жўжалар) касалланиб, одамга ҳам юқиши мумкин. Касаллик манбаи — касал **ҳайвонлар**. Қўзғатувчи гўнгда 40-50 кун, сувда 15 кун, сутда 35 кун, нам тупроқда 3 ойгача фаол сақланади, 60-65 С иссиқликда 15 дақиқа, 100 С да 1 дақиқа, куёш нурида 8-10 соатда ўлади. Бактерия **нафас** йўли ва шикастланган **тери** ёки шиллиқ пардалар орқали организмни захарлайди, натижада тўқималарда **моддалар алмашинуви** бузилади ва майда **кон** томирларида тромблар, ички органларда эса метастазалар пайдо бўлади.

Касаллик катта ёшдаги ҳайвонларда сурункали, ёшларида эса шид-датли ўтади. Кўпинча туёқ оралиғи, туёқнинг юмшоқ қисмлари, кўзиларнинг лаблари, **бурун** қанотлари, **оғиз** шиллиқ пардалари шишиб, **яра** бўлади. Кейинчалик шу жойларда **қон** аралаш йирингли суюқлик тўпланиб, тўқималар ирийди. Касал ҳайвон озади, ўлади. Маҳаллий патологик жараёнда (лаб, бурун, ҳалқум, ички органлар ёки оёқлар зарарланганда) тана

гўшти чекловларсиз чиқарилади, зарарланган қисми эса утилизацияга жўнатилади. Септик жараёнда тана гўшти, калла-поча, ичак-чавақлар утилизацияга жўнатилади. Тана гўшти ўртача семизликда бўлиб бир неча органлари зарарланганда гўшт ва ички органларни ишлатиш мумкинлиги тўғрисидаги қарор бактериологик текширишлар (патоген кокк микрофлоралар, сальмонеллалар мавжудлигига) ўтказилгандан сўнг қабул қилинади.

H5N1 яъни Европа парранда ўлати – биринчи марта италиялик ветеринар Эдуардо Перронсито 1878- йилда товуқ тифуси номи билан таърифлаган. Бу касаллик кўпроқ Европа, Африка, Осиё ва Шимолий Америка давлатларида учрайди. Қўзғатувчиси вирус. Табиатта 24 хил штампи мавжуд. Грипп вируси одамлар, ҳайвонлар, паррандалар, ўрдак, чучқа, от, тюлен ва бошқаларда учрайди. Одамларга юқиш йўллари тухум, чала пишган тухум, касалланган айвон гўштини эстеъмол қилиш орқали. Вируснинг H5N1 сероварианти томонидан чақириладиган касалликда тана гўшти ва органлар ветеринария-санитария экспертизасидан ўтказилмасдан йўқ қилинади.

Чўчқа Грипп [франц. grippe], инфлюэнца – кенг тарқалган ўткир юқумли касаллик. Чўчқа гриппи АҚШ, Мексика, Канада, Жанубий Америка, Европа, Кения, Хитой, Тайван, Япония ва бошқа мамлакатлардаги уй чўчкалари орасида кенг тарқалган. Бундан ташқари, вирус одамлар, қушлар ва бошқа жонзотлар муҳитида тарқалиши мумкин. Яққол интоксикация кузатилади, нерв ва юрак-томир тизими фаолияти бузилади. Гриппни вируслар кўзгатади; уларнинг А, А_р А₂, В, С турлари маълум. Вируслар вақт-вақти билан антиген тузилишини ўзгартириб туради. Жумладан, А турининг ўзида антиген хусусиятига қараб А (Н₁Н₁), А (Н₁Н₂) антигенли вируслар фарқ қилинади. Ўзбекистонда, асосан, А, айрим ҳолларда, В тури учрайди. Грипп вируслари жуда беқарор; хона шароитида бир неча соатдан сўнг юқиш эҳтимоли йўқолади, қуёш нури таъсирида тез нобуд бўлади. Паст ҳароратда, айниқса, ҳаво ҳарорати 0° дан паст бўлганда вирус узоқ сақланади. Шу сабабли грипп касаллиги совуқ мавсумда кўпроқ кузатилади. Одамларга чўчқа гўштини ейш орқали юқади. Дезинфекцияловчи воситалар (хлорамин, хлорли оҳак эритмалари, формалин, кислота ва ишқорлар) таъсирида вируслар тез нобуд бўлади. Исирик тутуни ҳам грипп вируларини ўлдиради.

Хулоса қилиб айтганда, ҳозирги кунда ер юзида ҳайвонлар ва одамлар учун умумий бўлган касалликлар жуддҳа ҳам кўп. Ўзбекистон ҳудудига импорт қилинаётган гўшт ва гўшт маҳсулотлари ветеринар -санитария экспертизасидан ўтқизиш муҳим аҳамиятга эга. Бу экспертиза ҳайвонлардан олинган маҳсулотларнинг сифати, хавфсизлиги таъминлашда ва улар тарқатадиган касалликларнинг бошқа ҳудудларга тарқалишининг олди олинади.

REFERENCES

1. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Тошкент, “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 56 б.
2. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 47 б.
3. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурагимиз. “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 485 б.

4. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик-ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қонидаси бўлиши керак. “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 103 б.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида” ги ПФ-4947-сонли Фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда
6. Гариев В.Г.-Микробиология, Тошкент 1990 й. ўқув қўлланма 200 бет.
7. Теппер Е.З., Шильникова В.К., Переверзева Г.И. Практикум по микробиологии. М. 2005 г. ўқув қўлланма 200 бет.
8. Кисленко Е.З., Колычев Н.М. Ветеринарная микробиология и иммунология. Часть I, Общая микробиология и иммунология. 2006 г. дарслик 300 бет.